

Grzegorz Ptaszek

dr, Katedra Socjologii Gospodarki i Komunikacji Społecznej, Wydział Humanistyczny,
Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie

**HENRY JENKINS, MIZUKO ITO, DANAH BOYD,
PARTICIPATORY CULTURE IN A NETWORKED ERA:
A CONVERSATION ON YOUTH, LEARNING,
COMMERCE, AND POLITICS
[POLITY PRESS, CAMBRIDGE 2016, 214 S.].**

Kultura uczestnictwa (*participatory culture*, pojęcie użyte po raz pierwszy przez Henry’ego Jenkinsa w książce *Textual poachers*¹), to zjawisko często utożsamiane z rozwojem sieci zwanym erą Web 2.0. Mirko Tobias Schäfer – jeden z krytyków koncepcji kultury uczestnictwa – zwraca uwagę na jej czysto subkulturowy charakter, podkreślając jednocześnie, że zbyt wąskie rozumienie tego pojęcia „zawęża aktywność użytkowników do określonych społeczności i ogranicza wewnętrzną motywację w osiąganiu wspólnie określonych celów”². Według Schäfera można wyróżnić także takie aktywności użytkowników, które nie spełniają kryteriów zaproponowanych przez Jenkinsa, a które należałoby jednak uznać za partycypacyjne. Inny krytyk kultury konwergencji, Christian Fuchs, zauważa z kolei, że koncepcja Jenkinsa jest redukcjonistyczna, bowiem całkowicie pomija

---

¹ H. Jenkins, *Textual poachers: television fans and participatory culture*, New York–London 1992.

² M.T. Schäfer, *Bastard culture!: how user participation transforms cultural production*, Amsterdam 2011, s. 43 [wszystkie tłum. z ang.: G.P.].

kontekst ekonomiczny i polityczny, na przykład rolę demokracji uczestniczącej czy założenia ekonomii politycznej³.

Odpowiedzią na krytykę koncepcji kultury uczestnictwa jest wydana w 2016 r. przez Polity Press książka autorstwa trójki wybitnych amerykańskich badaczy praktyk kulturowych: Henry'ego Jenkinsa, Mizuko Ito oraz danah boyd⁴, zatytułowana *Participatory culture in a networked era* [„Kultura uczestnictwa w erze usieciowienia”]. Jak piszą we *Wstępie* autorzy: „celem książki jest krytyczne spojrzenie na «kulturę uczestnictwa» w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie medialne oraz nasza zmieniająca się na przestrzeni lat refleksja nad tą koncepcją”⁵.

Publikacja składa się z siedmiu rozdziałów poświęconych różnym problemom odnoszącym się do kultury uczestnictwa: począwszy od zdefiniowania zjawiska, poprzez rolę młodzieży w jej rozwoju, praktyki kulturowe, komercjalizację kultury, a skończywszy na aktywności sieciowej i zaangażowaniu obywatelskim na rzecz rozwoju demokracji. Pomimo wyraźnego zakreszenia problemów w rozdziałach, poszczególne wątki łączą się ze sobą i przeplatają, obrazując tym samym sieć wzajemnych relacji i powiązań pomiędzy kulturą uczestnictwa a ważnymi aspektami życia społeczno-kulturowego: edukacją, polityką i konsumpcją.

Kluczowe zagadnienia dotyczące przedmiotowego zjawiska autorzy poruszają już w pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Defining participatory culture* („Zdefiniowanie kultury uczestnictwa”). Omawiają tam kwestie podstawowe, głównie sposób definiowania i zakres pojęcia „kultura uczestnictwa”. Pojęcie to, wprowadzone przez Jenkinsa ćwierć wieku temu, odnosiło się na początku tylko do aktywności członków społeczności fanowskich pozostających na marginesie głównego nurtu kultury, skupionych wokół science fiction i innych gatunków telewizyjnych. W ciągu ostatnich kilkunastu lat pod wpływem zmian technologiczno-komunikacyjnych oraz wykorzystania przez przemysł medialny zaangażowania użytkowników, idea ta znacznie się rozszerzyła i uległa modyfikacji. Zdaniem Ito: „pojęcie, które na początku było marginalizowane przez środowisko naukowe, obecnie nie tylko weszło do słowników pewnych branż, ale również słownika nauki o mediach czy nauk o uczeniu się (*learning sciences*)”⁶.

Kultura uczestnictwa, choć nie jest zjawiskiem nowym, na co niejednokrotnie zwracał uwagę w swoich pracach Jenkins, dzięki rozwojowi internetu umożliwiła użytkownikom sieci rozwój określonych praktyk zorganizowanych

---

³ C. Fuchs, *Against Henry Jenkins. Remarks on Henry Jenkins' ICA Talk „Spreadable Media”*, 30.05.2011, Christian Fuchs: Information – Society – Technology & Media, <http://fuchs.uti.at/570/> [dostęp: 06.04.2017].

⁴ Zapis imienia i nazwiska małymi literami to decyzja badaczki i forma identyfikacji siebie. Zob. *What's in a name?*, <http://www.danah.org/name.html> [dostęp: 14.09.2017].

⁵ H. Jenkins, M. Ito, d. boyd, *Participatory culture in a networked era: a conversation on youth, learning, commerce, and politics*, Cambridge 2016, s. VI.

⁶ *Ibidem*, s. 5.

wokół niej. Według autora *Kultury konwergencji* mówienie jednak o tzw. „mediach partycypacyjnych” (czyli mediach ewokujących uczestnictwo) nie jest do końca zasadne, ponieważ to nie media ani technologie mają partycypacyjny charakter, ale kultura *per se*. Mechanizmy partycypacyjne wynikają z więzi, jaka istnieje bądź tworzy się pomiędzy członkami społeczności, oraz wspólnego celu, wytwarzając w ten sposób określone dobro wspólne. Według Jenkinsa tym, co warunkuje partycypacyjny charakter kultury, jest jej struktura – im bardziej kultura jest hierarchiczna, tym mniej staje się partycypacyjna. W hierarchicznych kulturach pojawiają się mechanizmy wykluczające, a nie włączające, bowiem w hierarchiczność wpisana jest selekcja (elitaryzm). Konstytutywną cechą kultury uczestnictwa jest, co podkreślają Jenkins, Ito i boyd, budowanie więzi pomiędzy członkami społeczności zaangażowanych w wymianę czy tworzenie kulturowych treści. „Wiele platform medialnych, które definiują siebie jako partycypacyjne, nie sprzyja rozwojowi kolektywnego rozumienia kulturowej produkcji”⁷. Przykładem takiej platformy jest m.in. YouTube, ponieważ jej członkowie nie są zainteresowani tworzeniem długotrwałych więzi między sobą. Danah boyd stwierdza natomiast, że kultura uczestnictwa przybiera różne formy, a niektóre ze współczesnych przejawów kulturowej produkcji medialnej trudno uznać za zgodne z ideą kultury uczestnictwa – tak jest np. jej zdaniem z publikowaniem *selfie* na Instagramie⁸. „Kultura uczestnictwa” to według boyd przykład pojęcia, które funkcjonuje w obiegu niezgodnie z zamysłem swojego twórcy.

Kolejne rozdziały książki przynoszą rozważania m.in. o zaangażowaniu młodych ludzi w kulturowe praktyki partycypacyjne, micie cyfrowych tubylców, komercyjnej kulturze oraz działaniach partycypacyjnych na rzecz demokracji i zmiany społecznej. Z tej interesującej dyskusji na szczególną uwagę zasługuje kilka stwierdzeń, które pozwalają lepiej zrozumieć złożoność kultury uczestnictwa w erze usieciowienia relacji:

- 1) Dzięki nowym mediom młodzi ludzie otrzymali dostęp do narzędzi, za pomocą których mogą uczestniczyć w świecie dorosłych oraz uzyskali „dorosłą” autonomię i prywatność. I chociaż może być to dla dorosłych rodzaj kontroli i nadzoru, młodzi znajdują sposoby, aby od tego nadzoru się uwolnić.
- 2) Podział na cyfrowych tubylców i imigrantów to mit. Według danah boyd koncepcja ta z jednej strony apoteozuje młodzież, a z drugiej ją patologizuje. Szukając analogii w dawnych czasach, można zauważyć, że tubylecy nigdy nie wygrywali z imigrantami – stawali się zwykle niewolnikami, byli zabijani lub ukulturalniani przez wpływowych kolonizatorów. Często w taki protekcyjny sposób dorośli patrzą dzisiaj na praktyki cyfrowe młodych ludzi. Z kolei cyfrowi imigranci – zdaniem Jenkinsa – nie zasymlują się nigdy ze światem cyfrowym w taki sposób jak ich dzieci.

---

⁷ *Ibidem*, s. 26.

⁸ *Ibidem*, s. 10.

- 3) Większość młodych ludzi, choć biegle technicznie posługuje się urządzeniami i mediami cyfrowymi, nie ma odpowiednich kompetencji cyfrowych (medialnych), np. umiejętności wyszukiwania informacji czy krytycznej ich analizy i oceny. W erze usieciowienia relacji nie liczy się tylko interpretacja treści, ale również ich tworzenie – to stanowi istotę produkcji kulturowych artefaktów.
- 4) Młodzi ludzie, żeby móc się rozwijać, potrzebują trzech rzeczy: poczucia bezpieczeństwa, kompetencji oraz możliwości.
- 5) Cyfrowe wykluczenie nie oznacza dzisiaj braku dostępu do technologii, ale brak dostępu do umiejętności, doświadczeń oraz wsparcia możliwych dzięki uczestnictwu.
- 6) Kultura uczestnictwa wiąże się ze zjawiskiem „polityki partycypacyjnej”⁹, które polega na tym, że mechanizm kulturowego uczestnictwa wykorzystuje się w celu angażowania ludzi za pośrednictwem sieci w sprawy polityczne czy obywatelskie.

Ostatni rozdział książki, zatytułowany *Reimagining participatory culture* („Reinterpretacja kultury uczestnictwa”), to swoisty manifest kultury uczestnictwa, sformułowany przez Jenkinsa, Ito i boyd¹⁰. Podsumowują w nim dotychczasowe rozważania na temat własnego rozumienia kultury uczestnictwa i formułują sześć jej kluczowych cech. Ich zdaniem kultura uczestnictwa: 1) opiera się na podzieleniu przez grupę wspólnych wartości (*core values*), ma charakter „działania razem” (*doing it together*), a nie „działania w pojedynkę” (*doing it yourself*); 2) jest kontrkulturowa oraz antyautorytarna, choć coraz częściej wiąże się z komercyjnymi, kapitalistycznymi formami kulturowej i technologicznej produkcji; 3) może być rozpatrywana zarówno w sposób opisowy (*descriptive model*), jak i aspiracyjny (*aspirational model*) – czyli albo jako „zestaw praktyk skoncentrowanych na dostępnych, społecznych formach kulturowej produkcji i dzielenia się”, albo „zestaw wzorów, dzięki którym te społeczne praktyki mogą umożliwić uczenie się, usamodzielnienie, obywatelskie działanie oraz zwiększanie kompetencji”¹¹; 4) powstaje dzięki ludziom, a nie technologii; 5) jest powiązana z pieniądzem (kapitałem), ale pewne jej formy mogą mieć antykapitalistyczny charakter; 6) ewoluuje i zmienia się – należy odczytywać ją w odniesieniu do istniejących praktyk oraz norm.

Recenzowana książka jest swego rodzaju przewodnikiem po kulturze uczestnictwa, to kompendium wiedzy na temat idei kulturowej partycypacji w świecie zdominowanym przez technologie cyfrowe oraz zjawisk jej towarzyszących, takich jak: *connected learning*, style uczestnictwa (*genres of participa-*

---

⁹ Termin ten został stworzony przez Cathy J. Cohen i Josepha Kahne’a w publikacji *Participatory politics: new media and youth political action*, 2012, https://ypp.dmlcentral.net/sites/default/files/publications/Participatory_Politics_Report.pdf [dostęp: 06.04.2017].

¹⁰ *Ibidem*, s. 181–187.

¹¹ *Ibidem*, s. 183.

tion), luka uczestnictwa (*participatory gap*) czy polityka partycypacyjna (*participatory politics*).

Na zakończenie warto dodać, że książka stanowi zapis dyskusji, jaka odbyła się pomiędzy Henry Jenkinsem, Mizuko Ito oraz danah boyd – współpracujących ze sobą na różnych etapach swojego rozwoju naukowego, badających przejawy kultury uczestnictwa; publikowane przez nich prace należą do często cytowanych¹². Łączy ich nie tylko pozytywne nastawienie do praktyk kulturowych zapośredniczonych przez nowe media i technologie, ale również aktywność w społecznościach fanowskich. W badaniu kultury uczestnictwa i mechanizmów nią rządzących odwołują się nie tylko do prowadzonych przez siebie badań, lecz także do własnych doświadczeń, co daje całościowy obraz opisywanego zjawiska. Ponadto, co podkreślają Jenkins, Ito i boyd, fakt, iż się przyjaźnią, pozwolił im w miłej atmosferze dyskutować o ważnych sprawach związanych z koncepcją kultury uczestnictwa, a stworzone przez nich dzieło traktują jako swoisty efekt samego procesu uczestnictwa.

---

¹² Warto wymienić takiej prace jak: M. Ito *et al.*, *Hanging out, messing around, and geeking out: kids living and learning with new media*, Cambridge–Massachusetts–London 2009; H. Jenkins, K. Clinton, R. Purushotma, A.J. Robinson, M. Weigel, *Confronting the challenges of participatory culture: media education for the 21st century*, Cambridge–Massachusetts–London 2009; d. boyd, *It's complicated: the social lives of networked teens*, Yale 2014.